

УДК 330.338

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V35\(2022\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V35(2022)-13)

Луцик Ю. О., кандидат економічних наук, доцент, начальник кафедри економіки та фінансового забезпечення Інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій, Національний університет України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-1486-2336

e-mail: Julia.Lutsik@gmail.com

Актуальні виклики і загрози економічній безпеці України

Анотація. В статті розкрито сутність економічної безпеки держави, яка посідає найважливіше місце серед інших складових національної безпеки. На сьогоднішній день, проблема економічної безпеки набуває актуальності у зв'язку із досить суперечливими тенденціями та подіями, які актуалізувалися в умовах світової кризи і посилення кризових явищ всередині країни. Відповідно, потребують кардинального переосмислення питання трансформації джерел загроз, на особливу увагу заслуговує питання посилення дії неекономічних чинників на економічну сферу.

Світова економічна криза, спричинена переважно неекономічними факторами: глобальною перебудовою економічної системи, пандемією COVID-19, повномасштабною війною росії проти України – призвела до глибокої кризи, примушує задуматися над питанням формування нової концепції економічної безпеки. Метою наукової статті є дослідження викликів і загроз, які є наявними в сучасному глобалізаційному світі і в Україні.

У статті проведено аналіз шляхів забезпечення зміцнення економічної безпеки держави. Доведено, що покращення існуючого стану можливо лише за рахунок сталого розвитку показників продуктивності праці, якості продукції, конкурентоспроможності та активної участі держави.

З'являється чітке розуміння того факту, що подолання кризи будь-якого рівня, неможливо без стійкої підтримки світові спільноти. Стає очевидним, що національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами.

Ключові слова: національна безпека; економічна безпека; виклики; загрози; криза.

Yuliya Lutsyk, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Chief of the Department of Economics and Financial support Institute of the Troops (Forces) Support and Information Technologies, National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv, Ukraine

Current Challenges and Threats to the Economic Security of Ukraine

Abstract. Introduction. The article reveals the essence of economic security of the state, which is the most important among other components of national security, since it constitutes the material basis of the entire state system and reflects the key interests of society. The purpose of the scientific article is to study the challenges and threats that exist in the modern globalized world and in Ukraine.

Purpose. Currently, the issue of economic security is gaining relevance due to rather contradictory tendencies and events that have become actualized in the context of the global crisis and the aggravation of crisis phenomena within the country. Therefore, the issues of transformation of threat sources, strengthening of the influence of non-economic factors on the economic sphere requires a radical rethinking.

Results. One of the biggest threats that led to economic fluctuations in 2020 and created a global crisis was the COVID-19 pandemic. The crisis led to a break of the usual and stable trajectory of development at the macro and micro levels. The forced implementation of quarantine restrictions transformed the model of behavior of economic entities and the way of life of society.

Russia's full-scale war against Ukraine led to a deep crisis, became one of the dominant challenges and threats to economic security for the world economy and for Ukraine, it will have far-reaching consequences.

The global economic crisis, caused by non-economic factors - global restructuring of the economic system, COVID-19 pandemic, russia's full-scale war against Ukraine - led to a deep crisis, forcing us to think about the issue of forming a new concept of economic security.

The article analyzes the ways to ensure the strengthening of the economic security of the state. Proved that overcoming the existing situation is possible only due to the sustainable development of indexes of labor productivity, product quality, competitiveness and active participation of the state.

Conclusions. There is a clear understanding of the fact that overcoming a crisis of any level is impossible without the steady support of the world community. It becomes obvious that the national interests of Ukraine correspond to the steady development of the national economy, the integration of Ukraine into the European economic area, the development of equal and mutually beneficial economic cooperation with other states.

Keywords: national security; economic security; challenges; threats; crisis.

JEL Classification: F02;H56;O11.

¹Стаття надійшла до редакції: 30.09.2022

Received: 30 September 2022

Постановка проблеми. Економічна безпека – складова національної безпеки держави, яка має певну самостійність і посідає найважливіше місце серед інших складових національної безпеки, оскільки саме вона становить матеріальну базу всієї системи безпеки держави і відбиває ключові інтереси суспільства та держави.

В свою чергу, економічна безпека – складна багатофакторна категорія, що характеризує:

- здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення і держави;

- протистояння дестабілізації дії чинників, які створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни;

- забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

Проблема економічної безпеки набуває актуальності у зв'язку із досить суперечливими тенденціями та подіями, котрі останнім часом набрали силу у сучасному глобалізаційному світі. Так, виявлення та моніторинг існуючих та потенційних викликів та загроз економічній безпеці, свідчить про те, що на сьогоднішній день потребують кардинального переосмислення питання:

- трансформації джерел загроз (оскільки в сучасних умовах вони походять більш ніж з одного джерела, мають складну та комплексну дію, а, в свою чергу, будь-який чинник економічного розвитку може бути перетворений на інструмент та джерело загроз);

- на особливу увагу заслуговує питання посилення дії неекономічних чинників на економічну сферу суспільних відносин, посилення транскордонних загроз військового та гуманітарного характеру (міграція, торгівля людьми).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні існує багато наукових досліджень у сфері економічної безпеки. Достатньо серйозно до вивчення даної проблематики підійшли О. Власюк, В. Геєць [12, 13]. Вагомий внесок в питання особливості стратегічного планування та прогнозування в умовах кризи, огляд інструментів підтримки стійкості національної економіки, здійснили Я. Жаліло, Л. Федулова [3, 14].

Оцінити рівень економічної безпеки можливо лише за умови вивчення і аналізу основних макроекономічних показників, які надаються Державною службою статистики України, Національним банком України, Міністерством Фінансів України та коментуються представниками уряду [1, 2].

Формулювання цілей дослідження. На сьогоднішній день, проблема економічної безпеки набуває актуальності у зв'язку із досить суперечливими тенденціями та подіями, які актуалізувалися в умовах світової кризи і посилення кризових явищ всередині країни. Відповідно, потребують кардинального переосмислення питання:

трансформації джерел загроз, на особливу увагу заслуговує питання посилення дії неекономічних чинників на економічну сферу. Метою наукової статті є дослідження викликів і загроз, які є наявними в сучасному глобалізаційному світі і в Україні.

Основні результати дослідження. Актуальними викликами і загрозами економічної безпеки світового характеру, до недавнього часу, були: глобальна перебудова економічної системи, нестабільність світової фінансової системи, розбалансування світової торгівлі, наявність або відсутність постійних інвестиційних потоків.

На сьогоднішній день, Світова економічна криза, спричинена неекономічними факторами, які примушують задуматися над питанням формування нової концепції економічної безпеки, яка буде побудована, в першу чергу, з врахуванням протидії новим неекономічним факторам.

Однією із найбільших загроз, яка зумовила економічні коливання у 2020 році і створила кризу світового рівня, стала – пандемія COVID-19. Криза призвела до зламу звичної і сталої траєкторії розвитку на макро- і на мікрорівнях. Вимушене запровадження карантинних обмежень, трансформувало модель поведінки економічних суб'єктів і спосіб життя суспільства. Криза COVID-19 стала найважливішим тестом глобальної солідарності.

Найсерйозніші кризи потребують найамбітніших рішень, які формують майбутнє. Була впевненість, “що нинішня криза може стати шансом відновити консенсус щодо міжнародного порядку, заснованого на принципах мультилатералізму і верховенства порядку, завдяки ефективній співпраці, солідарності і координації” [7].

Однак, у лютому 2022 року світова економіка зіштовхнулася з новими викликами. Наступною загрозою, яка призвела до глибокої кризи, була і є повномасштабна війна росії проти України, що матиме далекосяжні наслідки для всієї глобалізаційної економіки.

Війна та її подальша ескалація стала одним із домінуючих викликів і загроз економічній безпеці всієї світової економіки. Першими наслідками війни для світової економіки буде помітне сповільнення виробництва та подальше пришвидшення інфляції.

Ризики сповільнення світової економіки дедалі більше посилюються. Темпи глобального зростання, за оцінками МВФ, уповільняться майже вдвічі порівняно з 2021 роком. Відповідно до щомісячного макроекономічного та монетарного огляду Національного банку України, інфляція пришвидшиться до 5.7% у розвинених країнах (США, Єврозона) та до 8.7% у країнах, що розвиваються (Польща, Грузія) [2]. Це пов'язано, в першу чергу, з: млявим попитом, світовими цінами на сировинні товари, високою інфляцією та порушенням ланцюгів постачання.

Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) 23 травня 2022 року опублікував дослідницький звіт “Середовище миру: безпека у нову еру ризиків” (Environment of Peace: Security in a New Era of Risk) [9]. Документ містить аналіз глобального безпекового середовища в контексті взаємозалежності кризових процесів у сферах екології та безпеки.

Експерти дійшли висновку, що “глобальні кризи у сферах екології та безпеки людства (воєнні, геополітичні, економічні, соціальні та інші) посилюють одна одну та генерують нестабільність, конфліктність, створюють взаємодоповнювальні ризики і загрози в різних сферах, яким притаманна багатокаскадність вияву та масштабність наслідків. У разі невжиття ефективних комплексних заходів з управління ризиками це в майбутньому може призвести до нових

ризиків і загроз, у тому числі і непередбачуваних. Прогнозується, що за відсутності належного реагування людства на кризи, котрі існують, стан світової екологічної системи суттєво погіршиться, рівень безпеки людського розвитку знизиться, а геополітична та воєнно-політична нестабільність зростуть до рівня збройних конфліктів світового масштабу” [9].

Проаналізуємо актуальні виклики і загрози для економічної безпеки України, і порівняємо, інтегральний рівень економічної безпеки України до повномасштабного вторгнення російської федерації. За підрахунками Міністерства економіки України, у 2020 році інтегральний рівень економічної безпеки України зменшився на 1,1 в.п. порівняно з показником 2019 року, склав 47,8% від оптимального значення (безпека розглядалася лише в межах шести складових), що подано в табл. 1.

Таблиця 1 Рівень економічної безпеки України за складовими, %

Складові економічної безпеки, %	Роки												Зміна	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	(2020 до 2019)		
Продовольча	90	92	93	86	94	92	92	91	90	89	85	- 4		
Виробнича	50	55	49	49	51	47	58	59	58	57	54	- 3		
Фінансова	42	47	47	50	40	35	38	40	45	42	40	- 2		
Макроекономічна	38	48	39	39	33	30	38	37	40	45	43	- 2		
Інвестиційно-інноваційна	33	34	36	35	30	33	30	30	31	31	31	- 1		
Соціальна	57	59	64	62	57	55	56	59	59	60	59	- 1		
Економічна безпека у цілому	45,8	48,9	46,0	47	45,2	43,6	48,0	47,6	48,6	48,9	47,9	- 1,1		
Демографічна	47	56	45	46	45	43	46	40	41	39	40	+ 1		
Енергетична	35	32	34	39	47	45	58	54	53	49	50	+ 1		
Зовнішньоекономічна	35	31	24	29	32	33	35	36	36	40	44	+ 4		
0-19%		20-39%			40-59%			60-79%			80-100%			
Критична зона		Небезпечна зона			Незадовільна зона			Задовільна зона			Оптимальна зона			

Джерело: розроблено автором на основі показників Міністерства економіки України

Помірне послаблення економіки України було наслідком дії таких чинників як: слабке залучення України у виробничі ланцюги доданої вартості у світовій економіці; значна частка тіньового бізнесу та доходів; вагома частка сільського господарства, достатня для забезпечення продовольчої безпеки; значна частка великого виробництва, яке працювало навіть у пікові періоди.

Однак, починаючи із 24 лютого 2022 року, українська економіка зітхнула з новими викликами і загрозами в економічній безпеці, військові події завдали потужного удару по всіх ланках економічної системи держави.

На тлі продовження боротьби із наслідками пандемії COVID-19, серед найбільших загроз по відновленню втраченого економічного потенціалу України, слід виділити збройну агресію російської федерації.

Повномасштабна війна призвела до безпрецедентного падіння вітчизняної економіки. Втрати ВВП у 2022 році становитимуть не менше третини. Макрофінансова стабільність значно залежить від міжнародної підтримки.

Так, заступник генсека організації по політичним питанням Розмарі Ді Карло сказала, що якщо війна в Україні триватиме до кінця 2022 року, це відкине країну у розвитку на 18 років.

Війна суттєво скорочує потенціал економіки. За оцінками Національного банку України, втрати фізичного капіталу від руйнувань підприємств, житла та інфраструктури на початок травня сягнули 100 млрд дол. – це еквівалент 50% ВВП 2021 року. Також дуже суттєвими є втрати людського капіталу через міграцію та загибель громадян. Інфляція в Україні далі буде пришвидшуватися.

Основними чинниками пришвидшення інфляції, відповідно до Звіту про фінансову стабільність,

опублікованого Національним банком України є: окупація територій; руйнування потужностей та інфраструктури; порушення виробничих та логістичних шляхів; виникнення локальних та тимчасових дефіцитів (пальне, сіль) [1].

Відповідно, за даними Національного банку України, основними напрямками видатків із державного бюджету, які потребують першочергового фінансування мають бути: оборона, соціальний захист, громадський порядок [1].

На сьогоднішній день, джерела фінансування державного бюджету включають як внутрішні, так і зовнішні запозичення. Фінансові ресурси від партнерів є вкрай необхідними для України, через наявність щомісячного дефіциту державного бюджету, що складає близько 5 млрд дол. Крім того, «видатки нашої держави на комплексний захист та підтримку економіки, становлять близько 2 млрд гривень щодня» [6].

«Зрозуміло, що до повного відновлення “нормального” економічного життя навіть на відносно мирних територіях, не кажучи вже про райони бойових дій і тимчасово захоплені ворогом громади, наразі далеко. Тож навіть за найоптимістичнішими оцінками, цього року національний ВВП України скоротиться на 25-35%.

Аби було зрозуміліше: країна і українці недоотримають (спрощено) від 1,3 до 1,9 трильйонів гривень – це куди більше, ніж річний довоєнний державний бюджет. А при падінні на 45% - як, приміром, прогнозують у Світовому банку, — до 2,4 трильйона!» [10].

Україну підтримує широка коаліція партнерів. Серед країн-лідерів, які підтримують Україну на першому місці США, Велика Британія, Франція, Канада. Міжнародна підтримка України зростає завдяки ефективній дипломатії та широкому висвітленню подій у світових медіа. Основними механізмами підтримки є постачання зброї, фінансова та гуманітарна допомога, накладення санкцій на росію. Країни-лідери, які підтримують Україну, направляють фінансову допомогу, гуманітарну, військову.

За оцінкою Інституту світової економіки, на початок травня 2022 року загальна сума наданої та погодженої до відправки Україні зброї та військових товарів становила близько 30 млрд дол. Ключовою для активізації військової допомоги стала зустріч міністрів оборони понад 40 країн на авіабазі Рамштайн. Її учасники погодили надання Україні важкої зброї. У травні у США ухвалили закон про ленд-ліз для України, аналогічний чинному за часів Другої світової війни, що пришвидшує поставки зброї. США погодили пакет допомоги Україні для боротьби з агресією росії на 40 млрд дол. Також обговорюються дії для запровадження для України «канікул» на сплату за зовнішнім боргом.

Як зазначив в інтерв'ю Міністр фінансів С. Марченко: «як швидко ми відновимося після війни –

залежить від того, як швидко зможемо отримати ті ресурси і фонди, що дозволять нам це зробити. Самостійно Україна не зможе відновитися, у нас колосальні втрати, знадобиться десятки років» [11].

На сьогодні, нас більше цікавить питання накладення санкцій на росію. Росія вже була під санкціями з 2014 року. Із 24 лютого 2022 року росія стала найбільш підсанкційною країною світу: із 24 лютого до кінця квітня, кількість санкцій на росію зросла з 2754 до 7374 одиниць.

До ключових санкцій слід віднести наступні: заморожено резерви Банку росії, розміщені в розвинених країнах, на суму близько 300 млрд дол.; 10 великих банків (на сьогодні, крім Газпромбанку) відключено від SWIFT, активи 11 заморожено або їм закрито доступ до фондових ринків Європи, Британії, США, Японії; заборонено експорт технологій та технологічних продуктів, що загрожує насамперед життєдіяльності машинобудування, включно з ВПК, транспортом, ІТ; введено ембарго на російське вугілля і частково нафту; запроваджено персональні санкції на понад тисячу ініціаторів війни та пов'язаних із ними осіб, також заморожено їхні активи.

Світовий банк у квітні з урахуванням запроваджених на той момент санкцій прогнозував на 2022 рік падіння ВВП росії на 11.2%, скорочення експорту та імпорту на третину, відплив іноземних інвестицій, зростання інфляції до 22%. Повний ефект від санкцій буде відчутний за кілька місяців, а наслідки даватимуться взнаки десятиліттями.

Висновки. Таким чином, війна росії проти України формує нову безпекову реальність не тільки для економіки європейського регіону, а й для світової економіки в цілому. «Технологія прогнозування соціально-економічного розвитку повинна бути кардинально змінена. Екстраполяція минулих тенденцій не повинна домінувати при формуванні планів майбутнього. Задача полягає в переломі сформованих тенденцій, подоланні рецесії й ініціюванні економічного зростання. У сформованих умовах прогноз повинний визначатися сполученням наявних можливостей і бажаних результатів» [3].

Нове розуміння сутності економічної безпеки передбачає принаймні наступні висновки:

-економічна безпека країни повинна забезпечуватися перш за все ефективністю самої економіки, тобто разом з державними засобами захисту вона має захищати себе за рахунок сталих показників продуктивності праці, якості продукції, конкурентоспроможності. Як зазначив в інтерв'ю Міністр фінансів С. Марченко: «відновлюйте свою діяльність, продовжуйте працювати і сплачуєте податки»;

-економіка держави не може ефективно використовувати сталі закони попиту і пропозиції, застосовувати відомі ринкові механізми, так як вони ефективно працюють на макрорівні за наявності раціональної структури економіки і стабільної

військово-політичної та економічної ситуацій. Відповідно, економічна діяльність повинна формуватися і підтримуватися всією системою механізмів саморегулювання, в тому числі і за рахунок активної участі держави та інститутів ринку.

Закони ринку не можуть продуктивно функціонувати за наявності надзвичайного режиму: симбіоз старої моделі поєднується із елементами нової моделі. Потрібно запровадити «мілітаризовану економіку», або іншими словами централізоване управління (коли всі ресурси підпорядковані єдиному плану, де на першому місці питання забезпечення Збройних Сил України необхідними ресурсами). «Необхідно збільшити військові видатки держави як інструмент економічного зростання: інноваційного розвитку, забезпечення зайнятості, підвищення рівня життя населення» [5].

Послаблення руйнівного впливу кризових явищ і особливо скорочення періоду депресії можливе завдяки високопрофесійному і своєчасному державному регулюванню економіки: «необхідно внести зміни в бюджетну політику держави, прийняти законодавчі акти зі скорочення податків, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва і бізнесу, збільшення кількості малих і середніх підприємств для досягнення основної мети – створення додаткових робочих місць і максимального зниження рівня безробіття» [4];

-на сьогоднішній день подолання кризи, упередження розбалансування економіки, моніторинг викликів та загроз, які мають вплив на стан економіки, спонукають до формування нової концепції економічної безпеки на глобальному рівні. Необхідно враховувати, що нова концепція, буде сформована в умовах тривалої високої невизначеності і переважати будуть ризики неекономічного характеру.

Справжній суверенітет держави досягається за рахунок формування ефективної та конкурентоспроможної економіки. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає реалізації стратегічного курсу, спрямованого на стале нарощення конкурентоспроможності економіки, зміцнення економічної стійкості та відповідно зниження вразливості до зовнішніх і внутрішніх загроз.

На сьогоднішні з'являється чітке розуміння того факту, що подолання кризи будь-якого рівня неможливо без стійкої підтримки світової спільноти. Відповідно, дане завдання має бути вирішено з урахуванням комплексного підходу, що має базуватися на власному практичному досвіді та закордонній практиці. Стає очевидним, національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами.

Література:

1. Звіт НБУ про фінансову стабільність від 21.06.2022 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: 30.09.2022).
2. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2022-07.pdf?v=4 (дата звернення: 30.09.2022).
3. Федулова Л. І. Особливості стратегічного планування та прогнозування в умовах кризи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3 Т. 1. С. 39-44.
4. Самець С. М. Державне регулювання економіки в умовах економічної кризи. *Збірник науково-технічних праць «Науковий вісник НЛТУ». Економіка, планування та управління в галузях*. 2012. Вип. 22.74. С. 74-82.
5. Майовець Є. Й. Мілітаризація економіки як чинник економічного зростання в Україні. *Збірник науково-технічних праць «Науковий вісник НЛТУ»*. 2015. Вип. 25.3. С. 199-206.
6. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/> (дата звернення: 30.09.2022).
7. Найсерйозніші кризи вимагають найамбітніших рішень, які формують майбутнє. URL: <https://ukraine.un.org/uk/110816-payseryoznishi-krizi-vimagayut-nayambitnishikh-rishen-yaki-formuyut-maybutne> (дата звернення: 30.09.2022).
8. Мілітаризація економіки. URL: <https://zen.in.ua/svitova-ekonomika/ekonomichne-zrostannya-i-yogo-yakist/militarizatsiya-ekonomiki> (дата звернення: 30.09.2022).
9. Світ входить у нову еру ризиків: огляд дослідження SIPRI. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/svit-vkhodyt-u-novu-eru-ryzykiv-ohlyad-doslidzhennya-sipri> (дата звернення: 30.09.2022).
10. Порятунком економіки: вчимося господарювати в умовах війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosya-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html> (дата звернення: 30.09.2022).
11. Інтерв'ю Міністра фінансів Сергія Марченка виданню Mind (01.06.2022) URL: https://mof.gov.ua/uk/news/interviu_ministra_finansiv_serghii_marchenka_vidanniu_mind_01062022-3464 (дата звернення: 30.09.2022).
12. Геєць В. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку : монографія. Київ : ВД «Академперіодика», 2020. 456 с.
13. Власюк О. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
14. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / Жаліло Я. А. та ін. Київ : НІСД, 2022. 67 с.

References:

1. NBU report on financial stability (2022). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> [in Ukrainian].
2. Monthly macroeconomic and monetary review of the NBU (2022). Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2022-07.pdf?v=4 [in Ukrainian].

3. Fedulova, L. I. (2009). Peculiarities of strategic planning and forecasting in crisis conditions. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, 3, 1, 39-44 [in Ukrainian].
4. Samets', S. M. (2012). State regulation of the economy in the conditions of the economic crisis. *Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats' «Naukovyj visnyk NLTU». Ekonomika, planuvannia ta upravlinnia v haluziakh*, 22.74, 74-82 [in Ukrainian].
5. Majovets', Ye. J. (2015). Militarization of the economy as a factor of economic growth in Ukraine. *Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats' «Naukovyj visnyk NLTU»*, 25.3, 199-206 [in Ukrainian].
6. Khavunka, T. (2022). Ukrainian economy during the war. What's next? Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/> [in Ukrainian].
7. The most serious crises require the most ambitious decisions that shape the future (2022). Retrieved from <https://ukraine.un.org/uk/110816-nayseryoznishi-krizi-vimagayut-nayambitnishikh-rishen-yaki-formuyut-maybutne> [in Ukrainian].
8. Militarization of the economy (2022). Retrieved from <https://zen.in.ua/svitova-ekonomika/ekonomichne-zrostannya-i-yogo-yakist/militarizatsiya-ekonomiki> [in Ukrainian].
9. The world enters a new era of risk: an overview of SIPRI research (2022). Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/svit-vkhodyt-u-novu-eru-ryzykiv-ohlyad-doslidzhennya-sipri> [in Ukrainian].
10. Saving the economy: learning to manage in wartime (2022). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosa-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html> [in Ukrainian].
11. Interview of the Minister of Finance Serhiy Marchenko to Mind (2022). Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/news/interviu_ministra_finansiv_sergii_marchenka_vidanniu_mind_01062022-3464 [in Ukrainian].
12. Heiets', V. (2020). *Fenomen nestabil'nosti – vyklyk ekonomichnomu rozvytku*. Kyiv: VD «Akadempriodyka» [in Ukrainian].
13. Vlasiuk, O. (2016). *Natsional'na bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishn'oi polityky*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
14. Zhalilo, Ya. A. (2022). *Stratehichna tsina rosij's'koi ahresii dlia ekonomiky Ukrainy*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License